

німецької окупації він був організатором і директором Музею-Архіву переходної доби Києва, співробітники якого займалися науковою роботою, охороною та збереженням пам'яток. Група науковців музею підготувала виставку "Руйнація більшовиками культурних пам'яток Києва", де було представлено матеріали про пам'ятки монументального мистецтва та архітектури, поруйновані за часів радянської влади. Голова Української Національної Ради, Київської міської управи О. П. Оглоблин, всупереч німецькій окупаційній владі в місті, діяльності підпілля, прагнув полегшити становище населення окупованого міста і зберегти його національний характер. Це стосується перейменування вулиць, підготовки матеріалу про герб м. Києва, охорони пам'яток старовини, роботи музею, відновлення Академії наук. Завдяки напруженій роботі низка академічних установ відновила свою наукову діяльність. В Інституті історії України готувався підручник з історії України, діяла комісія з написання "Історії Києва". Серед членів редколегії та авторського колективу ми зустрічаємо прізвище О. П. Оглоблина. За його пропозицією було ухвалено рішення про підготовку популярного однотомника, розрахованого на масового читача.

Роки в еміграції були сповнені туги за батьківщиною і напруженої праці на ниві історичної науки. Список його друкованих і недрукованих історичних праць, що охоплюють всі періоди історії України, нараховує понад 1000: його перу належить понад 250 статей в "Енциклопедії українознавства". Визначний вчений, професор, який виховав кілька поколінь істориків в Україні і за кордоном, почесний член НТШ, голова Українського історичного товариства, кандидат на звання першого лауреата медалі М. С. Грушевського, яку, на жаль, не отримав, Олександр Петрович займає одне з провідних місць в українській історичній науці. Ім'я талановитого вченого вписано і в аннали українського краєзнавства.

НАЙДАВНІШИЙ ОБРАЗ ЖЕРЦЯ В СКУЛЬПТУРНИХ ПAM'ЯТКАХ ПРАДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

Н. Довженко (кафедра історії)

Пошук ймовірних соціально-історичних моделей для відтворення образів представників різних соціальних стратів прадавніх суспільств складає одне з важливих завдань палеосоціальних реконструкцій.

Постановка такої проблеми в суспільствах доби енеоліту-серед-

ньої бронзи прадавньої України можлива завдяки створеній широкій джерельній базі, що дозволяє за масовими пам'ятками підкурганних могильників півдня Степової України розпочати реконструкції соціальних структур та виявити риси окремих соціальних стратів, зіставляючи одержані результати з даними інших регіонів (перш за все Близького Сходу, Індостану, Центральної Азії, Центрально-Східної Європи та Кавказу).

В цьому аспекті особливий інтерес становлять кам'яні скульптурні пам'ятки доби енеоліту-бронзи Надчорноморщини. У західноєвропейській (А. Dechelette, М. Gerze, Е. Anati, А. Housler), російській (А. Формозов, М. Чиченов), українській (П. Курінний, Д. Телегін, М. Чмихов, Н. Довженко) та американській (М. Гімбутас) літературі спектр можливих інтерпретацій образів найдавніших українських "кам'яних баб" досить широкий. Починаючи від конкретних зіставлень з образами Індри, Ями, Праджапаті, Варуни до абстрактних іпостасей Богині Поховань та Пушана (Пуруші), від портретних зображень померлих вождів, шаманів, воїнів-героїв до бестіарних або бестіарно-антропоморфних символів тотемів.

Така строкатість інтерпретації цілком виправдана й обумовлена довготривалістю існування такого культурного феномена, яким є українська монументальна скульптура доби палеометалу, а також масштабністю розповсюдження цього явища в просторі (практично вся Циркумпонтійська зона та прилеглі північні ареали).

В останні роки пам'ятки найдавнішої скульптури Степової України все частіше зіставляють з образами воїнів (С. Пустовалов, В. Клочко, М. Гитич). Слід зазначити, що найдавніші зображення професійного воїна (а не мисливця) в східній півкулі датуються поки що VIII ст. до нашої ери і зафіксовані в близькосхідних пам'ятках.

Реконструкція пам'яток типу Керносівського, Федорівського, Наталіївського ідолів як зображень воїнів недостатньо обґрунтована, особливо беручи до уваги їх традиційне датування серединою III тис. до н. е. Запропоноване датування цих пам'яток XVI ст. до н. е. (Чобруцький ідол) ніколи не було науково доведене (А. Новицький).

Як свідчить зіставлення атрибутів українських ідолів з відомими близькосхідними зображеннями жерців, всі вони відповідають образу сакрального лідера (кам'яні та бронзові сокири, кинджали, ножі, булави). Рідко зустрічаються в цих сакральних образах зображення лука, але його присутність в атрибуціях індоіранського жрецтва добре доведена на етнографічних матеріалах (Д. Дугаров).

Особливість жрецького образу в скульптурних пам'ятках енеолітичної Надчорноморщини полягає в наявності додаткових сюже-

тів “священного шлюбу”, “священного полювання” і так званих символів “древа життя”. Базуючись на хетській іконографії, ці символи можуть бути інтерпретовані в деяких випадках як зображення крил.

В давньосхідних цивілізаціях, за нашими спостереженнями, образ сакрального лідера іконографічно оформлюється набагато раніше, ніж образ воїна (військового лідера). Цікаво, що в первісних суспільствах зображення чаклунів та знахарів також з'являється дещо раніше ніж образ людини-мисливця.

“БЕРЕЗОВА КАША” ТА ІНШІ “ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ” СТАРОСВІТСЬКОЇ ШКОЛИ

О. Курочкін (кафедра історії)

Ганебна практика застосування фізичних покарань у школах царської Росії набула особливого розмаху в останні десятиліття перед скасуванням кріпацтва. За свідченням англійського дослідника В. Купера, “у гімназіях Київського навчального округу наприкінці 50-х років шмагали щорічно від чверті до половини усіх учнів. У духовних навчальних закладах було ще гірше, і били артистично, з насолодою, ... часто карали десятого, півкласу, весь клас” (Купер В. История розги.— СПб.,— б.р.— С.151—152).

Багатий фактологічний матеріал для характеристики загальної атмосфери морального здичавіння і насильства, що панувала у тодішній освітній системі, містять романи В. Наріжного “Бурсак” (1824), А. Свидницького “Люборацькі” (1862), “Нариси бурси” (1863) М. Помяловського, спогади І. Нечуя-Левицького про Богуславське училище й інші художні та мемуарні твори. Вони допомагають відтворити оригінальну субкультуру вихованців колегіумів і семінарій, їх своєрідний побут, жаргон, атрибути і стереотипи поведінки, що потребують сьогодні розшифрування і пояснення. З погляду асоціативно-словесного осмислення цікавий зв'язок бурсацької лексики покарань з харчовим кодом, за реаліями їжі. Це і загальновідома “березова каша” (биття різками), і фразеологізм з “Вія” М. Гоголя “дати крупного гороху” (відшмагати шкіряними канчуками), і символи їстівного у бурсацьких снах (А. Свидницький) як провісник майбутньої розправи. З лексикону українських школярів походять такі образні вислови на означення лупцювання різками як “списати їжицю”, “чухрати”, “лупити шкуру”, “дати палі”, “дати гарячих” тощо.